

Kejsaren är naken – språkbruket är intetsägande

av Bengt-Åke Wennberg

Vi har alla läst sagan om kejsarens nya kläder. Förtröllningen bryts inte förrän ett barn frankt konstaterar att kejsaren är naken trots att alla vuxna berömmar dennes nya och konstfärdigt, och av de främsta skraddarna, utförda kläder som ju inte finns.

[Ali Esbati \(se hans krönika i Arena 6 2013\)](#) och många andra skribenter från vänster till höger får i denna min berättelse representera barnet i sagan. Allt fler upptäcker att de resonemang och slutsatser som dras i dagens politiska och massmediala debatt i bästa fall är meningslösa och i sämsta fall leder till alldeles fel åtgärder och slutsatser. Men bristen på kläder är svår att genomskåda för gemene man. Det som sägs låter ju så klokt och bra. Vi är vana vid argumentationen.

Det är exempelvis lätt att hävda att mer betyg, större grupper i barnomsorgen, fler äldreboenden, mindre avlyssning, högre status åt lärarna, kortare köer i vården, mindre korrruption, bättre rättssäkerhet, mindre otrygghet på arbetsmarknaden, kommer att lösa problemen – men hur skall det gå till?

Var och en har sina patentlösningar som är en slags cirkelresonemang. En del tycker att det var bättre förr och vill flytta tillbaka dit. Andra kommer med mer eller mindre fantasifulla förslag. Är det som föreslås önskedrömmar eller realiteter? Kommer de lösningar man presenterar

verkligen att fungera – eller är det bara tomt prat? Skall vi återigen låta oss luras?

Ole Jacob Thomassen har i sin nya avhandling, "Integritet som arbetslivsfenomen" belyst det politiska dilemma vi därmed alla hamnar i. ([Avhandlingen kan laddas ner här.](#)) Jag kan av hans arbete utläsa att problemet består i att det "administrativa språk" vi lärt oss leva med blivit föråldrat. Det är som om vi försöker hoppa höjd med dykstil och därför hela tiden river ribban, som nu ligger för högt för oss. Vi borde därför istället lära oss använda Fosbury Flopp.

Denna nya argumentationsstil har emellertid ingen ännu sett. Det är därför svårt att förstå hur det skulle kunna gå att hoppa höjd med ryggen före. Det är en så dramatisk förändring att en sådan insikt inte uppstår i en handvändning. Att bara protestera och klaga hjälper emellertid inte.

Varför fungerar det då inte om vi hoppar som vi gör med magen före? Jag föreslår följande:

Problemet är att dagens debatt bygger på kontrafaktiska påståenden och slutsatser. Begreppet "kontrafaktiskt" är hämtat från historievetenskapen och filosofin. Genom att lära sig upptäcka det kontrafaktiska i dagens debatt kan man se att kejsaren saknar kläder. Avslöjar man de kontrafaktiska påståendena är det möjligt att förstå varför vi inte kommer högt nog med vår dykstil och varför de analyser som görs med hjälp av dessa ständigt blir otillfredsställande, meningslösa och ofta felaktiga.

Talet om det kontrafaktiska handlar om – "Vad skulle ha kunnat bli om det eller det hade hänt eller vi gjort så eller så". I princip är därför alla politiska påståenden, om framtida utfall som skulle kunna hända om det eller det ändras, kontrafaktiska. Påståendet att solen kommer att gå upp också i morgon är av samma karaktär, men kan inte betraktas som kontrafaktiskt eftersom denna utsaga stöds av vår samlade erfarenhet av att solen brukar gå upp varje morgon.

Påståendet om solens uppstigande är sant eftersom det vi observerar är ett lagbundet skeende som inte, i alla fall kortsiktigt, påverkas av människors handlingar eller vilja. Men hur är det med de påståenden som görs i den politiska debatten? Det är lätt att konstatera att de ofta missar målet eftersom tillräckligt många människor inte handlar så som man förutsätter att de skall göra. Redan när de börjar handla så som man

föreslår att de borde handla så har förhållandena därmed ändrats och de antaganden man gjort i sin plan gäller inte längre.

Man kan då hävda att utsagorna är "good enough" om bara tillräckligt många handlar som man förutsätter de skall handla. Men några blir alltid "över". Man glömmer då lätt att dessa då bildar en ny grupp som bryter mönstret. Det kan till och med räcka att en eller annan av dessa tar egen ställning och visar en annan väg för att hela flocken skall byta riktning. Därmed faller hela resonemanget. Så står alla på självständighetstorget och protesterar. Inget blir som man tänkt.

Om centrala och auktoritära beslut skall få effekt, och prognoserna skall kunna hålla, måste därför medborgarna granskas och examineras – få körkort, betyg etc. – så att man kan försäkra sig om att de handlar "rätt" enligt makthavarnas planer. Avvikelse och avvikande meningar måste stävjas. Avlyssning och övervakning måste skärpas. Kampanjer måste startas och korrigeringsprogram utformas. Plötsligt får vi ett samhälle vi inte vill ha med en minimal rättssäkerhet – särskilt som granskningsrutinerna blir allt mer ofullständiga och missvisande och därmed lämnar allt fler utanför.

Paradoxalt nog visar det sig då att allt kraftigare övervakning och kontroll gör att korruptionen ökar. Det blir då allt mer legitimt att strunta i bestämmelserna och gå sin egen väg för att helt enkelt klara de åtaganden och uppgifter man har. Det blir då också allt mer omöjligt att avgöra vad som i den nya situationen kan godtas och vad som strider mot allmänintresset. Rättssäkerheten minskar.

Varför inte dra nytta av detta, tänker många. Vi får då en tillvaro där allt flyter och alla hotar alla. Osäkerheten, desperationen och kriminaliteten ökar. Mer kontroll och övervakning blir lösningen. Men detta hjälper förstås inte. Det blir bara värre.

Vad är det då för fel på det "administrativa språket"? I ett föredrag före jul på psykoanalytiska föreningen i Göteborg formulerade Sven-Erik Liedman en upptäckt han gjort i Karl Marx efterlämnade skrifter. Liedman konstaterade att Marx utgick från att kapitalismens tankesystem byggde på den så kallade Manchesterliberalismen. Denna var enligt Marx cynisk och människofientlig. Manchesterliberalismens språk var enligt Marx ord utan liv.

Nationalekonomin bygger dock fortfarande, sedan nyliberalismens genombrott i slutet av 1970-talet, på just denna symbolik. Vår tids

administrativa språk är därför också det ett språk utan liv. Det saknar kontakt med det mänskliga livets fundamenta. Dominansen hos detta språkbruk över det som skulle kunna beskriva mänskligt liv, begär och njutning har illustrerats i Sara Westins avhandling "Planerat – alltför planerat". Samma fråga tar Martin Hägglund upp i sin bok "This Life".

Därmed blir allt fel. I kommande bloggar under 2014 skall jag försöka utveckla detta tema vidare och med hjälp av José Ramírez perspektiv [humanvetenskaplig handlingsteori](#) föreslå några vägar som skulle kunna beträddas för att vi gemensamt skall kunna finna det nya administrativa språket. Men då måste vi tyvärr byta hoppstil och alltmer förkasta kontrafaktiska påståenden. Klarar vi det?

Referenser

Esbati A (2013): Behöver ekonomin fler pinnar? Magasinet Arena nr 6 2013.

<http://www.magasinetarena.se/2013/11/27/behavior-ekonomin-fler-pinnar/>

Hägglund M (2020): Vårt enda liv. Sekulär tro och andlig frihet. Livonia Lettland: Volante.

Ramírez J L (2013): Humanvetenskaplig handlingsteori – en retorikbaserad vetenskapsteori.

https://menvart.se/Filerpdf/2013-bloggar/JLR_21.pdf

Thomassen O (2013): Integritet som arbeidslivsfenomen. Oslo: Avhandling vid det medisinske fakultet ved Universitetet i Oslo.

<https://menvart.se/Filerpdf/2013-bloggar/OleJ.pdf>

Westin G (2010): Planerat, alltför planerat. En perspektivisk studie i stadsplaneringens paradoxer. Uppsala: Doktorsavhandling vid Kulturgeografiska institutionen vid Uppsala Universitet.